

УДК 303.4.336.74

Рак Н. Є.,

Пасевич О. В.

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ОБІГУ МОНЕТ ДРІБНИХ НОМІНАЛІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто світові тенденції оптимізації обігу монет дрібних номіналів та висвітлено результати соціологічного дослідження з питань відношення населення до оптимізації обігу монет дрібних номіналів та вивчення структури платіжних інструментів, які використовуються населенням України.

Ключові слова: соціологічне дослідження, готівковий обіг, вилучення з обігу монет, платіжні інструменти, округлення загальних сум.

Рак Н. Є., Пасевич О. В.

Рак Н. Е., Пасевич А. В.

ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ОПТИМИЗАЦИИ ОБРАЩЕНИЯ МОНЕТ МЕЛКИХ НОМИНАЛОВ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены мировые тенденции оптимизации обращения монет мелких номиналов и освещены результаты социологического исследования по вопросам отношения населения к оптимизации обращения монет мелких номиналов и изучение структуры платежных инструментов, используемых населением Украины.

Ключевые слова: социологическое исследование, наличное обращение, изъятие из обращения монет, платежные инструменты, округления общих сумм.

Cancer N., Pasevych O.

FEASIBILITY STUDY IMPROVE CIRCULATION COINS SMALL DENOMINATIONS OF UKRAINE

In all countries, including in Ukraine, there is the problem of continuous improvement of current nominal number of currency national currency, which in most cases is caused by the loss of solvency currency of small denominations. In world practice, there are two approaches to effect change in the cash circulation. The first approach involves the cessation of coinage of small denominations, but they continue to remain in circulation. When applying the second approach not only stop the coin mint, but also removes them from circulation.

Optimization of existing nominal number of currency national currency took place in many countries. These include Sweden (quadruple – in 1972, 1985, 1992, 2010), New Zealand (twice – 1990, 2006), Israel (twice – 1991, 2008), Finland (2002), South Africa (2002), Singapore (2002), the Netherlands (2004), Switzerland (2007), Malaysia (2007), Denmark (2008), Hungary (2008), Norway (2011), Canada (2012), Russian Federation (2012).

Taking into account international experience and the importance of the withdrawal from circulation coins of small denomination in Ukraine, University of Banking of the National Bank of Ukraine to order the Department of cash circulation NBU were two sociological surveys (2009 and 2013) on the issue of withdrawal from circulation coins of small denominations and opportunities rounding prices.

According to a sociological study about 73.2% of the population confirms that the retirement of 1–2 cop. it would be convenient for them personally and would not cause denial and social disturbance. Similar responses were respondents in 2009. However, if we compare people's attitude towards the use of coins in circulation in denominations 1–2 cop. dynamics, then there are some differences in the responses. In 2013 compared to 2009 increased by 16% the share of the population that is quite common the fact that sales in stores Rounds for not giving rest 1–2 cop. Also, a 7% increase in the number of people who do not take a penny remaining small denomination (1–2 cop.). But along with the 5%

increase in the proportion of the population that keeps purses in small coins, but it does not pay them.

Most of the population (79%) were fears that the withdrawal of cash circulation coins of 1 and 2 pennies could affect their financial condition, as these small coins no longer be for them a measure of value and degree of accumulation. In practice, coins of 1, 2, 5, 10 cents is used solely as a means for issuing rest of the calculation for the goods. It should be noted that according to our study, 5 and 10 cents began to play a role in awareness – the smallest coin denomination.

Stop chasing coins of 1 and 2 pennies and remove them from circulation of money will significantly reduce material and labor costs of operation and functioning in turn, will raise confidence in the national currency of Ukraine with the population, and thus use the results of this study – to prevent uncertainty arising from ignorance of some people with the motivation of this procedure.

Keywords: a sociological study, cash flow, retirement of coins, payment instruments, rounding the total amounts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В усіх країнах світу, у тому числі і в Україні, існує проблема постійного вдосконалення існуючого номінального ряду грошових знаків національної валюти, що в більшості випадків обумовлюється втратою платоспроможності грошових знаків дрібних номіналів. Зокрема, купівельна спроможність гривні станом на 2013 р. порівняно з вереснем 1996 р. зменшилась у 5,9 раза (зі 100 копійок до 16,9 копійки), а 1 копійка становить лише 0,0017 гривні, 2 копійки 0,0034. Також до причин вилучення з обігу монет дрібних номіналів варто віднести значні витрати на їх карбування. У Сполучених Штатах Америки, наприклад, станом на березень 2008 р. витрати на карбування 1 centa становили 1,7 centa [1].

У світовій практиці застосовуються два підходи до запровадження змін у готівковому обігу. Перший підхід передбачає припинення карбування монет дрібних номіналів, проте вони і надалі залишаються в обігу. Під час застосування другого підходу монети не лише припиняють карбувати, а й вилучають їх з обігу. При цьому, як правило, обидва підходи передбачають заокруглення загальних сум розрахунків за куплені товари чи отримані послуги.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Як показує світовий досвід, при падінні платоспроможності монет дрібних номіналів, довіри до них з боку

населення, ураховуючи нерентабельність їх виробництва для емісійних банків, такі банки пішли шляхом оптимізації дрібних номіналів і вилучення їх із грошового обігу. Такі заходи були здійснені центробанками Швеції (чотириразово – у 1972, 1985, 1992, 2010 роках), Нової Зеландії (дворазово – 1990, 2006), Ізраїлю (дворазово – 1991, 2008), Фінляндії (2002), Південної Африки (2002), Сінгапуру (2002), Нідерландів (2004), Швейцарії (2007), Малайзії (2007), Данії (2008), Угорщини (2008), Норвегії (2011), Канади (2012), Російської Федерації (2012) та іншими [1; 2].

При цьому емісійними банками широко використовуються результати статистичних досліджень і спостережень. Соціологічні дослідження проводилися банками Австралії, Австрії, Бельгії, Канади, Нідерландів, Угорщини, Ізраїлю, тощо [1; 3].

Враховуючи світовий досвід та важливість вилучення з обігу монет дрібного номіналу в Україні, Університетом банківської справи Національного банку України на замовлення Департаменту готівково-грошового обігу НБУ було проведено два соціологічних дослідження (у 2009 р. та 2013 р.) у питанні вилучення з обігу монет дрібних номіналів.

Цілі статті. Висвітлення результатів соціологічного дослідження, проведеного Університетом банківської справи Національного банку України, що стосується:

- відношення населення до вилучення з готівкового обігу монет номіналом 1 і 2 копійок;
- відношення населення до заокруглення цін;
- визначення інтенсивності використання готівки і платіжних карток населенням у структурі повсякденних розрахунків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перше соціологічне дослідження з питань відношення населення до існуючого номінального ряду банкнот і монет, а також структури платіжних інструментів, які використовуються населенням України при роздрібних платежах було проведено Університетом банківської справи НБУ (м. Київ) на замовлення Департаменту готівково-грошового обігу НБУ протягом червня – серпня 2009 р. Було опитано

1800 респондентів із квотованою вибіркою із 24 областей та АР Крим. Основними завданнями дослідження були такі:

– оцінити, ступінь використання населенням готівки у повсякденних розрахунках;

– з’ясувати інтенсивність використання платіжних карток населенням у структурі повсякденних розрахунків;

– з’ясувати, які номінали банкнот та монет є найбільш зручними для населення, а які сприймаються зайвими (якщо такі будуть виявлені);

– встановити фактичну цінність монет дрібного номіналу у свідомості населення;

– виявити ставлення населення до можливості вилучення з обігу монет дрібного номіналу (1–2 копійки).

Друге соціологічне дослідження з питань відношення населення до оптимізації обігу монет дрібних номіналів та вивчення структури платіжних інструментів, які використовуються населенням України було Університетом банківської справи НБУ (м. Київ) проведено у квітні-травні 2013 р. На відміну від дослідження 2009 р., у 2013 р. було опитано 2500 респондентів із квотованою вибіркою із 24 областей і АР Крим. Також було доповнено завдання соціологічного дослідження такими пунктами:

– дослідити ставлення населення України до монет дрібного номіналу провести оцінку їх необхідності у повсякденних розрахунках;

– оцінити ступінь розуміння принципів заокруглення загальних сум розрахунків готівкою населенням.

Далі наведемо окремі результати проведеного соціологічного дослідження, що стосуються відношення населення до монет дрібних номіналів, розуміння принципів заокруглення та інтенсивності використання готівки і платіжних карток населенням у структурі повсякденних розрахунків.

Одним із запитань анкети (інструменту дослідження) було: «Які номінали монет ви вважаєте найбільш зручними, а які зайвими у повсякденних розрахунках?» (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка відповідей респондентів на запитання

«Які номінали монет ви вважаєте найбільш зручними,
а які зайвими у повсякденних розрахунках?» *

Найбільш зручні, %	2013 р.	2009 р.	Зайві, %	2013 р.	2009 р.
1	2	3	4	5	6
1 1 копійка	1,8	0	1 1 копійка	98,2	93,2

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6
2 2 копійки	1,3	0	2 2 копійки	98,7	93,2
3 5 копійок	19,9	17,4	3 5 копійок	80,1	19,9
4 10 копійок	49,6	33,1	4 10 копійок	50,6	2,7
5 25 копійок	78,4	87,2	5 25 копійок	21,6	0
6 50 копійок	78,9	87,4	6 50 копійок	21,1	0
7 1 гривня	23,0	23,8	7 1 гривня	77,0	22,7

* сформовано на основі джерела: [4]

Як видно із наведених результатів, більшість монет можна поділити на категорію «зручні» – до неї населення віднесло 10, 25 та 50 коп., «зайві» – відповідно 1, 2 та 5 коп. Варто відзначити, що у динаміці зріс відсоток тих, хто вважає 5 коп. зайвими монетами, з 19,9% у 2009 р. до 80,1% у 2013 р.

Також, результати дослідження засвідчили, що більшість населення (79%) не побоюється того, що вилучення з готівкового обігу монет номіналом 1 і 2 копійки може вплинути на їх фінансовий стан, оскільки ці дрібні монети перестали бути для них мірою вартості та ступенем накопичення. У побуті ці монети також не користуються високим попитом, причому в однаковій мірі як для чоловіків (49%) так і для жінок (51%) (табл. 2).

Таблиця 2

Відповіді респондентів на запитання
«Чи побоюєтесь ви того, що вилучення з готівкового обігу монет
номіналом 1 і 2 копійки вплине на ваш фінансовий стан» *

Варіанти відповіді	Кількість, чол.	% від загальної вибірки
1 Так	328	13,1
2 Ні	1961	78,5
3 важко сказати	211	8,4

	РАЗОМ	2500	100,0
--	-------	------	-------

* сформовано на основі джерела: [4]

Проте щодо особливостей вікової сегментації, то незначні побоювання спостерігаються у людей віком від 41 до 50 років (27,5%), серед них достатньо великий відсоток (25,1%) тих, кому було важко відповісти на це запитання. Очевидно, що люди передпенсійного віку найбільш чутливі до процесу вилучення 1, 2 коп., оскільки в них цей процес асоціюється з підвищенням цін на товари.

Фактично $\frac{3}{4}$ населення підтверджує, що вилучення з обігу 1–2 коп. було б для них особисто зручно і не викликало б заперечення та соціального обурення.

Узагальнюючи відповідь на це запитання незалежно від статі, соціального статусу респондентів та географії, дослідження не мають профільних особливостей. Кожна мала вибірка в загальному повторює узагальнену тенденцію: більшість населення – не побоюється того, що вилучення з готівкового обігу монет номіналом 1 і 2 копійки (79%), могли б в свою чергу вплинути на їх фінансовий стан.

Відношення населення України до питання заокруглення цін з метою спрощення повсякденних розрахунків має тенденцію до зростання. Відтак, якщо у 2009 р. практично 45% населення зазначило найбільш прийнятне заокруглення цін з метою спрощення розрахунків до 5-и коп. (24% – до 10-и коп., важко відповісти – 7,6%), то у 2013 р. ця частка зросла до 66,3% (23,7% до 10-и коп., а 10,0% – важко відповісти).

Залежно від статевого розподілу половина жінок (51,2%), які позитивно ставляться до заокруглення, вважають за доцільне округлення цін до рівня 10-и коп., а відсоток тих, хто вагається відповісти на це запитання, в основному чоловіки 59%.

Молодь віком від 18 до 30 років, а також люди середнього віку 41–50 років неактивно підтримують ідею заокруглення цін, тому більшість із них не могла визначитись із відповіддю на це запитання. Проте в більшій мірі населення позитивно підтримує ідею про допустиме заокруглення цін до 5-и коп., що суттєво не відрізняється від узагальнених даних.

Відповідно до результатів проведеного дослідження інтенсивність використання платіжних карток населенням у структурі повсякденних розрахунків має тенденцію до постійного зростання. Якщо у 2009 р. практично 60% населення не використовували платіжних карток у повсякденних розрахунках (35,1% не використовували картку, хоча й мали її, а 24,3% навіть не мали карток), то у 2013 р. ця частка складає лише 40% (21% не використовують карток, а 18,8% не мають їх).

Аналіз відповідей респондентів за статтю засвідчив, що активнішими користувачами платіжних карток є чоловіки (16,7% проти 12,4%), проте більшою є частка жінок, які періодично користуються платіжними картками (28,8% проти 25,4%).

Згідно із отриманими даними, близько 19% населення України на сьогодні не має платіжних карток (хоча разом із цим є значна вибірка респондентів, які мають дві і більше платіжних карток одночасно). Найвище значення цього показника у віковій групі населення старше 60 років (43,4%).

Аналіз відповідей респондентів за соціальним статусом показав, що до трійки лідерів за активністю використання платіжної картки постійно або періодично у повсякденних розрахунках відносяться підприємці (67%), військовослужбовці, міліціонери та МНС (56%), службовці і студенти (51%). До пасивніших користувачів платіжних карток відносяться менш соціально захищені групи населення, такі як тимчасово непрацюючі (26%), офіційно безробітні (23%) та пенсіонери (15%) (рис. 1).

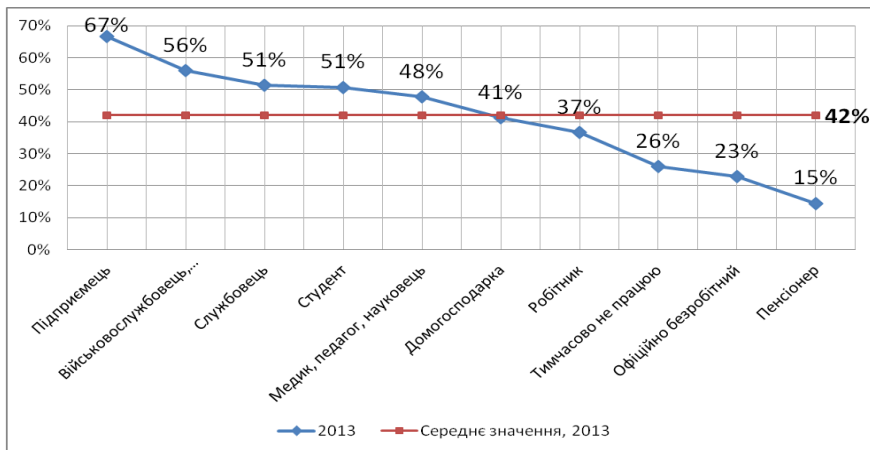

Рис. 1. Рівень використання платіжної картки постійно та періодично у повсякденних розрахунках за соціальним статусом у 2013 р. *

* сформовано на основі джерела: [4]

Результати соціологічних досліджень засвідчили, що готівка залишається основним засобом повсякденних розрахунків серед населення України (незалежно від віку, статі, соціального статусу та географії проживання). Середній показник інтенсивності використання готівки (від кількості покупок) становить в Україні майже 82%. Частка використання платіжної картки у повсякденних розрахунках складає близько 18% (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика інтенсивності використання у повсякденних розрахунках різних засобів платежу *

Засоби платежу	Стать				Середнє значення		
	Жінка		Чоловік				Відхилення
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	
Готівка, %	95,02	82,50	94,42	81,01	94,7	81,8	-13,0
Платіжна картка, %	4,96	17,45	5,57	18,79	5,3	18,1	12,9

* сформовано на основі джерела: [4]

Проте протягом чотирьох років спостерігається позитивна тенденція до здійснення безготівкових розрахунків, адже інтенсивність використання платіжної картки у 2013 р. зросла на 13% у порівнянні з 2009 р. При цьому відмічається приблизно однаковий розподіл використання готівки і платіжної картки у повсякденних розрахунках між чоловіками і жінками (див. табл. 3).

Висновки. Припинення карбування монет номіналами 1 та 2 копійки і вилучення їх із грошового обігу дозволить значно скоротити матеріальні і трудові витрати на їх виробництво і забезпечення функціонування в обігу, підніме довіру до національної валюти України з боку населення, а використання при цьому результатів проведеного соціологічного дослідження – запобігти певним непорозумінням, які можуть виникнути внаслідок необізнаності певної частини населення з мотивацією проведення такої процедури.

Результати проведеного дослідження засвідчили готовність населення до вилучення з обігу монет номіналами 1 і 2 копійок. Національний банк України, який дворазово вивчав думку населення стосовно цього питання, розуміє необхідність реалізації процесу оптимізації обігу монет дрібних номіналів. Проте в силу нестабільної політичної та економічної ситуації в Україні, здійснення такого процесу ще не на часі.

1. Ричаківська В. Світовий досвід вилучення з обігу монет дрібних номіналів / В. Ричаківська, О. Галиць // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 8–14.
2. Галичин І. О. Щодо доцільності часткового врегулювання існуючого номінального ряду грошових знаків національної валюти України / І. О. Галичин // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3(6). – С. 93–95.
3. Юров А. В. Социологические исследования как инструмент управления наличным денежным обращением / А. В. Юров // Деньги и кредит. – 2008. – № 10. – С. 9–14.
4. Звіт про виконання науково-дослідної роботи за темою «Соціологічне дослідження з питань відношення населення до оптимізації обігу монет дрібних номіналів та вивчення структури платіжних інструментів, які використовуються населенням